

עיונים לפרשת וירא עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה טלפקס 04-6790632
לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

תפקיד הניסיונות

הרב ש"י לוי

כדי להרבות לו שכר

לפי הרמב"ן, הקב"ה מנסה רק את האנשים שהוא יודע שיעמדו בניסיון⁵, ומטרת הניסיון היא שיקבלו שכר על עמידתם בו. הרמב"ן מביא כראיה לדבריו פסוקים שנאמרו לאברהם לאחר שעמד בניסיון העקדה, שמהם עולה שהקב"ה ייטיב לו על שעמד בניסיון:

וַיֹּאמֶר: בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת בְּנֵיךָ אֶת יְחִידֶךָ. כִּי בָרַךְ אֶבְרָהָם וְהִרְבֶּה אֲרָבָה אֶת זַרְעוֹ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וַיַּחֲזֵק אֶת אֶשְׁרָל עַל שְׁפֹת הַיָּם וַיִּרְשׁ זַרְעוֹ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו.⁶

גם הרמב"ן מתמודד עם השאלה מדוע נזקק הקב"ה לנסות את חסידיו - הרי הוא יכול לדעת מה בלבם, ויכול לתת להם שכר על אמונתם מתוך הידיעה שאם היה מעמיד בפניהם ניסיון, הם היו עומדים בו. וכך הוא עונה: "אין שכר האדם בכח אמונה שלו, כשכרו בפועל מעשה". אף-על-פי שהקב"ה יודע את דרגת אמונתו של האדם ויכול היה לתת לו שכר עליה, הוא מעמיד אותו בניסיון, כיוון שהשכר הבא בעקבות עמידה בניסיון בפועל - גדול יותר.

הרמב"ם⁷ חולק על השיטה שמופיעה בדברי הרמב"ן, וסובר שלא ייתכן שהקב"ה יעשה עוול לאדם, ויערים עליו פגעים וקשיים בלא שחטא. לכן הוא מבאר את תפקיד הניסיונות באופן שונה ומקורי:

דע שכל ניסיון המופיע בתורה מטרתו ומשמעותו רק שידעו האנשים מה ראוי להם לעשות, או מה הם חייבים להאמין...]. שיהיה דוגמה שִׁיחֲקוּ אותה וילכו בעקבותיה.

אדם שעומד בניסיון יוצר מודל לחיקוי כיצד יש לעבוד את ה', וממנו אמורים ללמוד שאר בני האדם - זוהי מטרת הניסיונות לפי הרמב"ם⁸. לפי עיקרון זה מסביר הרמב"ם⁹ גם את ניסיון העקדה:

אם יש משפט שאותו אי אפשר לומר על אברהם אבינו הוא שחיינו היו שלווים ורגועים. חיינו היו רצופים אתגרים וקשיים רבים. הוא עזב את ביתו ומשפחתו, ימי רעב אילצו אותו לנדוד פעמיים מביתו, ובשתי הזדמנויות אלו אשתו נלקחה ממנו לבית המושל. כאילו לא די בכך, לאברהם ושרה לא נולדו ילדים, אברהם נאלץ להילחם כדי להציל את לוט, ואף צווה למול את עצמו. גם לאחר שנולד יצחק, ונראה שהוא הגיע סוף סוף אל המנוחה ואל הנחלה, נמשכו הקשיים. הוא נאלץ לגרש את ישמעאל מביתו, ולבסוף אף התנסה בעקדת יצחק.

ניסיונותיו הרבים של אברהם אבינו מעוררים את השאלה - לשם מה הקב"ה מנסה את האדם?

חיפוש הסבר בפסוקים למטרת הניסיונות מעלה הסבר תמוה:

וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדָּרָךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָה ה' אֶת-לְהִיךָ זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הַתְּשִׁמּוּר מִצְוֹתַי אִם לֹא¹.

מפסוק זה עולה לכאורה שהניסיונות נועדו כדי שה' יוכל לדעת אם האדם מקיים את מצוותיו. ראה נוספת להבנה זו אפשר להביא מפרשתנו. לאחר העקדה אומר ה' לאברהם: "עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי יִרָא אֶת-לְהִיךָ אֶתָּה"². אולם הסבר זה אינו יכול להיאמר - וכי הקב"ה צריך את הניסיון כדי לדעת מה בלבבו של האדם?!

גם הרמב"ם³ דוחה הסבר זה מכול וכול:

ולא שהאל יתעלה רוצה לבחון איש ולנסותו כדי שידע מה שלא ידע לפני כן. הוא נעלה אף נעלה על מה שמדמים הבורים הטיפשים במחשבתם הרעה.

הרמב"ן⁴ מסביר שמטרת הניסיונות היא להיטיב לאדם ולתת לו שכר על-כך שעמד בניסיון:

מֵדָה זו, מֵדַת הַטּוֹבָה הִיא, אֵינָה מֵדַת נִקְמָה וּפּוֹרְעֵנוֹת, שֶׁהוּא מִנְסָה מִי שֶׁגָּלוּי לִפְנֵי שִׁמְצָא שֶׁלֵּם בְּאוֹתוֹ נִסְיוֹן,

6. בראשית כב, טז-יז.
7. מורה נבוכים ג, כד.
8. גם לפי הסבר זה, קשה לכאורה שאלת הרמב"ם, כיצד הקב"ה מערים על אדם קשיים אף שלא חטא. אולם אפשר לתרץ, שאם מטרת הניסיון היא נתינת שכר לאדם הפרטי, לא ייתכן שהקב"ה יערים על האדם קשיים אם לא חטא. אולם אם מטרת הניסיון היא כללית, כמו שפירש הרמב"ם, מובן יותר שלפעמים הקב"ה נותן קשיים לאדם הפרטי לתועלת הכלל. וצ"ע.

1. דברים ח, ב.
2. בראשית כב, יב.
3. מורה נבוכים ג, כד, תרגום מיכאל שוורץ.
4. תורת האדם, שער הגמול. (כתבי רמב"ן ב, עמ' רע"ב במהדורת מוסד הרב קוק).
5. עיין בדברי הרמב"ן בשער הגמול, שמביא דוגמות לאנשים שלכאורה לא עמדו בניסיון (ואם כן, הניסיונות לכאורה לא גרמו להם לשכר אלא להפך), אך הוא טוען שאלו לא היו ניסיונות מצד ה' אלא האנשים הם שחטאו מעצמם.

פרשת אברהם בעקידה כוללת שני עניינים גדולים שהם מיסודות התורה. העניין האחד הוא להודיענו את קצה גבול האהבה לא-ל יתעלה והיראה מפניו, עד איזה גבול הן מגיעות. לכן נצטווה בפרשה זאת, אשר לא ישתוו אליה מסירת ממון ולא מסירת נפש, אלא זה מעל ומעבר לכל מה שאפשר שיארע במציאות, דבר שאין לדמות שטבע האדם ייענה לו. והוא שאיש עקר המשתוקק ביותר לילד[...]. המבקש שמצאצאיו תתהווה אומה, ובא לו הילד לאחר ייאוש - מה רבה תהיה דבקו בו ואהבתו אליו! אבל מיראתו אותו יתעלה ואהבתו לציית לציוויו הוא מקל בערך הילד האהוב הזה, משליך את כל אשר קיווה לו, וממהר לשחוט אותו כעבור כמה ימים.

אברהם אבינו ציפה לילד שנים רבות כל-כך, ובכל-זאת הוא ביטל את רצונו הפרטי והיה מוכן לשחוט את בנו כדי לקיים את ציווי ה'. אנו צריכים ללמוד ממנו עד כמה אדם צריך לבטל את רצונותיו הפרטיים, חשובים ככל שיהיו, מפני רצון ה'.

הרמב"ם מוסיף שהדרך שבה התנהל ניסיון העקדה מעצימה את מעשיו של אברהם אבינו. אם ציווי ה' היה לשחוט את יצחק מיד, היה מקום לטעון שאברהם עקד את יצחק מתוך סערת רגשות, מתוך בלבול או פחד שה' יענישהו. לכן ציווה עליו הקב"ה ללכת שלושה ימים עד הר המוריה, ורק שם לשחוט את

יצחק. בזמן זה ודאי הרהר אברהם לעצמו שוב ושוב בכך שעוד ימים ספורים או שעות ספורות הוא הולך להרוג את בנו האהוב. ובכל-זאת עקד אברהם את בנו מתוך שיקול דעת, מתוך אהבתו הגדולה את ה'.

דבר נוסף שאפשר ללמוד מניסיון העקדה לפי הרמב"ם¹⁰ הוא האמונה באמיתת הנבואה:

העניין השני הוא להודיענו שהנביאים מקבלים כאמת את מה שבא אליהם בהתגלות, שלא יחשוב מישהו שמכיוון שזה בחלום ובמראה[...]. יש שלא יהיה מה שהם שומעים או מה שמוצג להם ודאי (להם) או שיתערב בו דמיון שווא כלשהו. לכן רצה להודיענו שכל מה שרואה הנביא במראה הנבואה הוא אמת ודאית בעיני הנביא. בשום אופן לא יטיל ספק במשהו ממנו. דינו בעיניו כדן הדברים המציאותיים כולם המושגים בחוש או בשכל. הראיה לכך היא שהוא פנה לשחוט את בנו יחידו אשר אהב כמו שנצטווה, אף על פי שציווי זה היה בחלום או במראה.

לפי האמור לעיל, אפשר להבין מדוע התורה מאריכה לספר את ניסיונותיו של אברהם אבינו. סיפור הניסיונות אינו נועד כדי להעצים את שמו של אברהם, אלא כדי שאנחנו נלמד ממעשיו, ונדע שהאמונה בה', ואהבתו ויראתו, אמורות להיות טבועות בנו באופן ששום קושי ומשבר לא ישפיע עליהן לרעה.

9. שם.

10. שם.

עיונים במשנה תורה - הרב שלמה בן רחמים איסור החציצה בין המתפלל לקיר

כתוב בגמרא¹ שאסור שיהיה דבר החוצץ בין האדם לבין הקיר כאשר הוא מתפלל, ומדברי התוספות² מבואר שכל רהיט שמתנייד, כגון כיסא או שולחן, חוצץ בתפילה, אולם ארון ושידה, שהם רהיטים קבועים, אינם חוצצים.

השואל מנסה להבין מה הסיבה לאסור חציצה בין האדם לבין הקיר, ומה הם הדברים הנכללים באיסור חציצה. ועונה הרמב"ם: "שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפילה הוא כדי שלא יהא לפניו דבר שיבטל כוונתו והבגדים התלויים אינם אסורים, אבל אינו נכון שיבדיל בינו ובין הקיר ארון ושקים וכיוצא בהם מכלי הבית כי הדברים האלו מבלבלים הכוונה, והבגדים המצויירים אף על פי שאינם בולטות אין נכון להתפלל כנגדן מהטעם שאמרנו כדי שלא יהא מביט בצירום ולא יכוין בתפילתו. ואנחנו רגילים להעלים עינינו בעת התפילה בזמן שיקרה לנו להתפלל כנגד בגד או כותל מצויה".

כלומר, כך עונה הרמב"ם, סיבת האיסור היא שהחציצה בין האדם לקיר מפריעה למתפלל להתרכז ולהתכוון בתפילה, ולכן יש להיזהר מדברים חוצצים בשעת התפילה. לפי זה, מסביר הרמב"ם, בד בצבע אחיד אינו חוצץ כי אינו מבלבל, אך בד בעל דוגמה, או חפצים שונים שמסיחים את הדעת, חוצצים. מדבריו נובע שיש גם להיזהר ולא לבוא לבית הכנסת עם תמונות על החולצה, כי הן עלולות לפגוע בכוונת המתפלל מאחוריו.

ומסיים הרמב"ם ואומר שאם היה קורה לו דבר כזה - היה מעלים עיניו, כלומר היה עוצם עיניו. כך מתבאר מהגרסה בשו"ת הרמב"ם⁷: "ואנחנו עוצמים עינינו בתפלה, כשמזדמן לנו זה".

השולחן ערוך⁵ כותב זאת בהקשר נוסף: "התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, ומעומד, דומיא דעבודה, קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן (בדומה לקרבן) שהחציצה פוסלת בינו לכלי".

ויש להבין: מה משמעות דין זה? הרמב"ם נשאל אודות הגדרת החפצים שכלולים באיסור זה⁶: "מהו הדבר הנקרא חוצץ בינו ובין הקיר, ולמה מנעוהו? ואם בכלל החציצה הזאת כלי מילת, שתולין אותן על כתלי הבית לנוי ובהם צורות שאינם בולטות - אם זה בכלל האיסור או לא?"

1. ברכות, דף ה, עמוד ב. 2. שם, ד"ה "שלא".

3. תפילה, פרק ה, הלכה ו. 4. שם.

5. סימן צח, סעיף ד. 6. עיין בבית יוסף, סימן צ, 7. סימן רטו.

סעיף כא, שהביא תשובה זו.